

«ВОНО ЖИВЕ В КОЖНІМ З НАС...»

(Про п'єсу В. Винниченка, яка вважалася загубленою)

Десятки років пролежав цей рукопис нечіпаним в архівах Інституту рукописів Національної Академії наук України. Забутий автором, видавцями, дослідниками... Чіткі, написані рукою впевненої в собі людини, рядки...

Назва п'єси змушує замислитись. Після чітких, точно сформульованих заголовків Винниченкових творів раптом постає щось темне, неокреслене, повне таємничості — «Мохноноге». Відразу виникають асоціації з прамінулим, схованим у глибині століть, коли інстинкти панували над розумом. Пригадується й давно читане твердження письменника про сутність «Мохноногого»: «Воно живе в кожному з нас, живе раніше, ніж свідомість і воля. Раніше того, що зветься людським, добрим або злим. Коли у згоді з нашими бажаннями, цілим світоглядом — добре, коли противне — то вже зле. Тому воно багатолице, мінливе, невловиме. Ми завше в боротьбі з ним, хоч несвідомі цього. Але бувають моменти, коли наша увага яскраво

ставити питання про цю боротьбу»¹.

Як бачимо, В. Винниченко гостро ставить питання про боротьбу свідомого та підсвідомого, розуму й інстинктів. Звичайно, «Мохноноге» (не перший літературний твір письменника, присвячений цій проблемі. Постає вона і в «Memento», і в «Чорній Пантері...», скандальних «Щаблях життя». Драматург у цих творах вдавався не до терапії, а до розтину душі людини, яка постає перед читачами оголеною, з усіма темнощами й виразками.

Природне питання: чому кращі д'єси Винниченка побачили сцени кращих театрів, друкувалися аж до кінця 20-х, а «Мохноноге» — безслідно зникає в 1917-му? Відповідь слід шукати у ставленні до драми самого письменника. Твір було написано десь наприкінці 1914 року. Про це свідчить запис у щоденнику письменника за 21. XII.1914, де поруч із фіксацією психологічного стану автора читаємо: «Поправленого «Мохноногого» одіслано Макс[имовичу]»². Протягом 1915-го, 1916-го, на початку 1917

1. Винниченко В. Щоденник. — Едмонтон—Нью-Йорк.— Т. 1. — 1980. — С. 227.

2. В.В. Максимович — актор Російського драматичного театру в Москві, відомого ще як театр Незлобіна.

років вистави за п'єсою з успіхом йшли на сценах Москви, Саратова, Самари, Києва, Харкова, Одеси, Баку (інформація ця, знову ж таки, зі «Щоденника», у якому письменник скрупульозно фіксував суми гонорарів за виставлені п'єси, серед яких — і «Мохноноге».

Здавалося б, усе, як завжди: успіх, задоволені авторські амбіції, гонорари, які були єдиним засобом для існування. Але ж ні. Щось сталося. Світоглядні позиції В. Винниченка зазнають змін. Очевидно, їх еволюцію ми ще зможемо прослідкувати, коли в повному обсязі буде опубліковано листування митця. Нині ж скористаємося свідченнями зі «Щоденника»: «Коли свята творчість даватиме й надалі такі приємні переживання, які я маю тепер, то доведеться, мабуть, вибирати якусь іншу професію. За кілька днів вистава «Мохноногого». Та п'єса, якою я місяців чотири тому був задоволений, тепер викликає таку огиду й сором за неї, що не знаю, що робити? Страшенно дивно, як я міг так різно цінити її? Що я в ній знаходив доброго?»¹. Ці слова стосуються не просто п'єси «Мохноноге». Порвавши з цим твором, митець прагне піднятися на вищий щабель, знайти

1. Винниченко В. Щоденник. — Т. 1. — 1980. — С. 249.

своє місце в літературі, яке було б співвідносним з його мисленням та світобаченням. Перед письменником постає питання: «Чи зможу я завоювати нове відношення до себе? Чи зможу заговорити так, як хочу тепер? Чи вистачить енергії для боротьби з собою і тою опінією, яка склалася?» Відповідь на власне питання категорична: «Це достойна мета для боротьби, для зусиль, для напруження сил (...). Чую дух святого хвилювання, чую тріпотіння, завзяття в душі. Буде так, як я хочу. Я прагну того, прагну перемоги і доб'юсь її. В цьому життя».

Та все ж не так легко відмовлятися від того, чим жив, в чому був до кінця переконаний. «Бідне моє «Мохноноге», — запише Винниченко того ж дня у «Щоденнику». — Покромсане, понівечене глупими режисерами, воно стало подібне до людини з одрізаними вухами й носом. В такому привабливому вигляді воно вийшло на сцену, викликавши у критики справедливий сміх».

Це, здається, все, що відомо на сьогодні про «Мохноноге».

Додам, що віднайдений варіант — це авторський переклад п'єси російською мовою (вона жодного разу не побачила української сцени). Саме в такому вигляді, на мою думку, твір і повинен постати перед чита-

чами. І ще одне. Чи маємо ми право друкувати те, що письменник викреслив зі своєї пам'яті? Чи не порушимо його волі? Можливо. Хоча жодних свідчень про заборону — з боку автора — друкувати його п'єсу немає. Думаю, справедливим є девіз «написане лишається», винесений в назву рубрики одного з провідних літературознавчих часописів. Написане повинно дійти до читачів та критики. А їм уже вирішувати — жити творіві чи припадати пилом на полицях бібліотек.

Я не ставив собі за мету аналізувати твір, який пропонуємо твоїй, читачу, увазі. Це справа недалекого майбутнього. Єдине, від чого хотілося б застерегти: не суди строго Винниченка за його експерименти з мораллю. Як митець, він болісно шукав істину. Чи знайшов? Давайте поставимо це питання, прочитавши драму. А потім додамо до нього ще одне: а чи існує вона — абсолютна істина?

Принагідно висловлюю щирю вдячність студентці Київського національного університету імені Тараса Шевченка Тетяні Яровій за допомогу в підготовці рукопису до друку.

Сергій МИХИДА,
кандидат філологічних наук.